

Bc. Soňa Hergottová

Študentská vedecká a odborná konferencia

Letný semester 2018/2019

Človek, diabol a peklo v morálnej filozofii

C. S. Lewisa

„Raz som mal pacienta, poctivého ateistu, ktorý chodieval študovať do Britského Múzea. Jedného dňa, ako tak študoval, videl som, ako sa v myšlienkach začal uberať zlým smerom. Nepriateľ mu, samozrejme, okamžite stál po boku. Už som si myslel, že sa mojich dvadsať rokov tvrdej práce zrúti k zemi ako domček z karát. Keby som bol stratil hlavu a začal sa brániť argumentami, bol by ma porazil. Taký blázon som však nebol. Okamžite som udrel na tú stránku svojho pacienta, ktorú som mal najlepšie pod kontrolou a navrhol som mu, že je najlepší čas, aby šiel na obed. Nepriateľ pravdepodobne urobil protinávrh, že toto je dôležitejšie ako obed. Aspoň si myslím, že mu vnukol práve túto myšlienku, veď vieš, že nikdy poriadne nepočujeme, čo im hovorí. Povedal som mu: „Presne tak. Je to príliš dôležité na to, aby sa tým človek zaoberal s prázdny žalúdkom.“ A v tej chvíli môjmu pacientovi zreteľne odľahlo. A než stihol

dodať: „Oveľa lepšie bude, keď sem prídem po obede s čerstvou myslou,“ už bol na polceste ku dverám. Keď sa ocitol na ulici, vedel som, že mám vyhraté. Ukázal som mu kamelota, ktorý s krikom predával poludňajšie noviny a autobus č. 73, ktorý práve išiel okolo. Než zišiel dole schodmi, naimplantoval som mu do hlavy nezvratné presvedčenie, že bez ohľadu na to, aké čudné myšlienky sa človeku preháňajú hlavou, keď je sám zavretý medzi knihami, zdravá dávka „skutočného života“ (mal tým na mysli autobus a kamelota) stačí na to, aby si uvedomil, že všetky tie veci nemôžu byť pravdivé. Vedel, že unikol len o vlások a ešte dlho potom rád rozprával o „nevýslovnom zmysle pre realitu, ktorý je našou najlepšou ochranou proti odchýlkam od obvyčajnej logiky“. Teraz je už v bezpečí v dome Nášho Otca.“ (LEWIS 2013, s. 10 – 11)

Toto je úryvok z knihy *Rady skúseného diabla*, v anglickom origináli *Screwtape Letters* (1942) od britského kresťanského spisovateľa **Cliva Staplesa Lewisa** (1898 – 1963). V tomto úryvku rozprávač, diabol Krutodlak, v origináli nazvaný Screwtape opisuje svojmu synovcovi a učňovi, diablovi Svrabomilovi (v anglickej pôvodine Warmwoodovi) svojho „pacienta“, teda človeka, ktorého sa mu podarilo vďaka správne ovplyvňovaniu jeho myšlienkových pochodov priviesť k „Otcovi“, teda k Luciferovi ako pánovi pekla. Duša pacienta sa po smrti dostala do stavu zatratenia. „Nepriateľ“, ktorého Krutodlak spomína ako svojho konkurenta pri zvädzaní pacienta, je diablovo pomenovanie pre Boha. Pacient spomínaný v úryvku, ktorý zvykol študovať v Britskom Múzeu, predstavuje reálnu osobu z okolia priateľov C. S. Lewisa. Pán profesor **Marián Zouhar** z Katedry logiky a metodológie vied FiF UK ma upozornil, že poznámka, ktorú zvykol tento pacient často opakovať¹, je intertextovým odkazom na cambridžského profesora, logika a analytického filozofa **Bertranda Russella** (1872 – 1970).

Cieľom môjho príspevku na tejto študentskej konferencii na Katedre filozofie a dejín filozofie FiF UK je propagácia spomínanej práce C. S. Lewisa – *Rady skúseného diabla*. C. S. Lewis toto literárne dielo pôvodne písal pre okruh kresťanských čitateľov, sám autor bol členom anglikánskej cirkvi. Dnes patrí táto práca medzi najznámejšie diela anglickej kresťanskej literatúry 20. storočia. Dôkazom jeho popularity sú rôzne „Audio dramatizations“, „Study guides“ a „Video tutorials“ správneho čítania tohto textu, ktoré je možné nájsť na internete.

¹ “that inarticulate sense for actuality which is our ultimate safeguard against the aberrations of mere logic” (LEWIS 2016, s. 2)

V slovenskom čitateľskom prostredí sú *Rady skúseného diabla* známe viac menej iba pre publikum veriac, medzi katolíckymi a protestantskými veriacimi. V júli minulého roka som sa zúčastnila Národného stretnutia mládeže P18 v Prešove, na ktorom sa stretli mladí katolíci z celého Slovenska. Jednou časťou náboženského programu bolo aj zdieľanie názorov v diskusných skupinách. V mojej diskusnej skupinke sme hovorili o téme strážnych anjelov, a ja som oponovala v diskusii proti vžitému názoru tým, že som spomenula ako protipríklad myšlienkový konštrukt strážneho diabla, ktorý formuloval C. S. Lewis v *Radách skúseného diabla*. Nebola som vôbec prekvapená, keď sa ukázalo, že moji spoločníci v diskusii túto Lewisovu knihu dobre poznajú. A to nie je moja jediná skúsenosť, v katolíckych komunitách je táto práca C. S. Lewisa naozaj každému dobre známa. Ja sama som prvý krát o tejto knihe počula od mojej mamy, ktorá ju poznala napriek tomu, že sa narodila v roku 1956 a celú svoju mladosť prežila v období socializmu, v politickom režime, ktorý nebol vydávaniu kresťanskej literatúry, kresťanských periodík a šíreniu náboženských myšlienok veľmi naklonený².

Myslím si, že táto Lewisova literárna práca nie je všeobecne známe pre širokú verejnosť, ani pre študentov a učiteľov na akademickej pôde slovenských univerzít (univerzít a fakúlt bez väzby na akúkoľvek konfesiu), pretože literárne dielo C. S. Lewisa nie je súčasťou štátneho vzdelávacieho programu predpísaného pre výučbu literatúry na slovenských stredných školách. Osobne mi je veľmi ľúto, že akademická verejnosť *Rady skúseného diabla* nepozná. Podľa môjho úsudku je to nesmierne inšpiratívna práca pre každého, kto si kladie základnú filozoficko-antropologickú otázku »Kto je to človek?« alebo základnú etickú otázku »Čo je to dobro a zlo?«. C. S. Lewis prostredníctvom postavy diabla Krutodlaka dáva na tieto otázky viac než uspokojivú odpoveď.

Medzi filozofiou, teológiou a literatúrou so C. S. Lewisom

Na webstránkach internetu alebo na obaloch anglických originálov a prekladov kníh diel C. S. Lewisa sa každý čitateľ môže niečo dozvedieť o živote tohto spisovateľa. **C. S. Lewis**

² Na tému náboženskej slobody v období socialistickej normalizácie publikoval veľa svojich historických analýz doktor histórie **Ján Šimulčík**, o vydávaní samizdatovej literatúry napísal prácu *Svetlo z podzemia* (1997) a tiež je zakladateľom portálu www.samizdat.sk. Zoznam jeho prác je možné nájsť na portáli www.svedectvo.sk.

(1898 – 1963), pôvodom z Írska bol absolventom Oxfordskej Univerzity a profesorom stredovekej a renesančnej literatúry na Cambridskej Univerzite Magdalene College od roku 1954. Pôvodne bol ateista, ale v roku 1929 konvertoval na kresťanstvo vďaka svojmu priateľovi **J. R. R. Tolkienovi** (1892 – 1973), známemu anglickému spisovateľovi a autorovi fantasy trilógie *Pán prsteňov*. Svoj zážitok konverzie na teizmus Lewis opísal vo svojom diele *Zaskočený radosťou*, v originále *Surprised by joy* (1955). Sám seba po svojom vnútornom obrátení charakterizoval takto: „V letním semestru 1929 jsem si přiznal porážku a uznal, že Bůh je skutečně Bohem... byl jsem asi tím nejsklíčenejším a nejneochotnejším konvertitou v celé Anglii“ (LEWIS 1993, s. 7).

C. S. Lewis je celosvetovo známy vďaka svojej literárnej práci, je autorom viac ako tridsiatich titulov, ktoré zahŕňajú detskú fantasy literatúru, eseje a romány s náboženskou tematikou. Mohla by som spomenúť ktorúkoľvek z prác C. S. Lewisa, pretože každá je dôkazom jeho nesporného spisovateľského talentu. Z menej známych diel ma hlboko oslovil denník, ktorý si Lewis písal po smrti svojej manželky, preložený do češtiny ako *Svědectví o zármutku*, v originále *A grief observed* (1961). Táto práca ponúka autorovo intímne svedectvo jeho viery v Boha a vyznanie lásky k mŕtvej manželke zároveň. Príbeh lásky medzi ním a jeho ženou, americkou spisovateľkou **Joy Greshamovou** (1915 – 1960) bol námetom autobiografického filmu *Krajina tieňov*, v origináli *Shadowlands* (1993), ktorý sa stal najlepším britským filmom roku 1993.

Medzi jeho najznámejšie diela patrí sedem dielov *Kroník Narnie*, pôvodným názvom *The Chronicles of Narnia* (1950 – 1956), ktoré sú fantasy príbehmi o dobrodružstvách štyroch súrodencov v rozprávkovej krajine Narnia. Tri z kníh boli vo Veľkej Británii aj sfilmované. Svetovú slávu C. S. Lewisovi priniesol jeho román v listoch, ktorý napísal počas druhej svetovej vojny, a tým sú práve už spomínané *Rady skúseného diabla*, pôvodne *The Screwtape letters* (1942). Časti románu, teda jednotlivé listy Lewis pôvodne uverejňoval na pokračovanie v časopise *The Guardian* v roku 1941. Tento román venoval svojmu priateľovi J. R. R. Tolkienovi.

C. S. Lewis je uznávaný ako spisovateľ umeleckej literatúry a esejí s náboženskými motívmi. Na tomto mieste vyvstáva otázka: »Prečo chcem rozprávať o autorovi anglickej beletrie a žánrovej náboženskej literatúry na pôde Katedry filozofie?« Čítala som viacero prác C. S. Lewisa a som presvedčená, že jeho diela majú filozofický aj teologický presah. Pán doktor **Roman Kečka** z Katedry porovnávacej religionistiky FiF UK mi povedal, že podľa jeho

mienky C. S. Lewis nie je teológ, ale v *Radách skúseného diabla* tento spisovateľ výborne vystihol psychologický zážitok osobného prežívania náboženskej viery.

Ja som presvedčená, že esejistické aj umelecko-literárne práce C. S. Lewisa je možné zaradiť do kategórie filozofujúcej beletrie a esejistiky s filozoficko-náboženských presahom. Keďže stojím na pôde Filozofickej fakulty FiF UK, v diele C. S. Lewisa si budem všímať najmä jeho morálnu filozofiu, nie teológiu. Celkovo môžeme všetky Lewisove diela zaradiť do oblasti kresťanskej náboženskej literatúry, teda pri filozofických presahoch Lewisových prác sa nachádzame na ideologickej pôde západnej kresťanskej filozofie 20. storočia. Tento autor vo všetkých svojich dielach literárne spracoval výsostne kresťanské témy, motívy a symboly.

Je pre filozofa legitímne čítať umeleckú literatúru nielen pre zábavu, ale z profesionálneho záujmu? Je pre filozofa legitímne hľadať filozofiu v textoch, ktoré sa zo žánrového hľadiska nedajú klasifikovať ako filozofické texty (traktáty, články, štúdie, úvahy)? Podľa mňa filozof je oprávnený hľadať filozofiu v nefilozofických textoch, ak v nich nachádza niečo filozofické, ak tieto texty zo sémantického hľadiska komunikujú filozofický odkaz.

Žánrové hranice medzi rôznymi typmi literárnych útvarov vedeckej a umeleckej literatúry sú umelým konštruktom filozofov, literárnych vedcov a jazykovedcov. Čisté typy žánrov sú len ideál, ktorý sa z hľadiska historickej poetiky mení. V dejinách literatúry sa tento ideál literárneho žánru v literárnej praxi hľadá s väčším, ale podľa mňa skôr s menším úspechom. Spoločenská dohoda viedla a vedie spisovateľov umeleckých žánrov, aby sa držali žánrových kritérií svojej disciplíny. C. S. Lewis patrí medzi autorov, ktorý tento úzus žánrových hraníc porušuje, a robí to veľmi pôsobivým spôsobom.

Pokúsím sa vysvetliť vzťah medzi filozofiou a umeleckou literatúrou ako vzťah dvoch odlišných jazykových prístupov ku komunikácii správy, myšlienkového posolstva, a zameriam pozornosť čitateľov na územie ich prieniku týchto disciplín, a tiež na možné príčiny tohto prenikania. Ak dokážem, že literárny text môže byť zároveň beletriou aj filozofickým traktátom, tak dokážem legitimitu štúdia nefilozofických textov na pôde odboru filozofie. Myslím si, že *Rady skúseného diabla* od C. S. Lewisa sú presne takýmto typom textu so žánrovým prienikom beletrie do oblasti kresťanskej morálnej filozofie.

Téme vzťahu medzi filozofiou a literatúrou sa na Slovensku vo svojich odborných článkoch venuje prozaička a docentka filozofie **Etela Farkašová**.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

About C. S. Lewis [online]. HarperCollins Publishers, Copyright © 2019 [cit. 2019-04-07].

Dostupné na: <http://www.cslewis.com/us/about-cs-lewis/>

BACHMANOVÁ, Ingeborg. *Literatúra ako utópia*. In: Romboid. 1993, roč. 27, č. 6, s. 73 – 80.

BELMONTE, Kevin. *Who is C. S. Lewis?* [online]. Redlands: C. S. Lewis Foundation,

Copyright © 2019 [cit. 2019-04-07]. Dostupné na: <http://www.cslewis.org/resource/cslewis/>

C. S. Lewis [online]. Copyright © 2011 - 2019 [cit. 2019-04-07]. Dostupné na:

<https://www.pantarhei.sk/autori/lewis-c-s.html>

FARKAŠOVÁ, Etela. *O vzťahu filozofie a literatúry*. In: GLOMBIK, Gzeslaw a Etela FARKAŠOVÁ a Miroslav PAUZA, 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2000, s. 24 – 39. ISBN 80-210-2479-8

LEWIS, Clive Staples. *Rady zkušeného d'ábla*. Dotlač 1. vyd. Praha: ZVON, 1993. ISBN 80-7113-064-8

LEWIS, Clive Staples. *Svědectví o zármutku*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-55-4

LEWIS, Clive Staples. *Rady skúseného diabla*. 2. vyd. Bratislava: Porta libri, 2013. ISBN 978-80-8156-016-3

LEWIS, Clive Staples. *The Screwtape letters* [online]. Kanada: Samizdat Ebooks, 2016 [cit. 2019-03-31]. Dostupné na: http://www.samizdat.qc.ca/arts/lit/PDFs/ScrewtapeLetters_CSL.pdf

The Life of C. S. Lewis Timeline [online]. Redlands: C. S. Lewis Foundation, Copyright © 2019 [cit. 2019-04-07]. Dostupné na: <http://www.cslewis.org/resource/chronocsl/>